

УДК 338.49:339.14(477.73)

ФОРМУВАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО СКЛАДУ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ

І.О.Піюренко, аспірант

Миколаївський державний аграрний університет

Висвітлено значення та склад інфраструктури продовольчого ринку. Виявлено існуючі в її розвитку недоліки. Запропоновано шляхи підвищення ефективності її функціонування.

Ключові слова: *інфраструктура, продовольчий ринок, ефективність функціонування.*

Для забезпечення ефективною реалізації виробленої підприємствами продукції необхідна відповідним чином розвинена інфраструктура ринку, яка є системою формувань, що забезпечують обслуговування процесу товарообміну, його безперервність і прозорість. Без належного розвитку інститутів інфраструктури ринку розраховувати на тривале, ефективне його функціонування неможливо.

Слід визнати, що інфраструктура продовольчого ринку нашої країни все ще знаходиться в стадії формування. До того ж вона є недосконалою, що негативно відображається на ефективності економічної системи в цілому. Наявність же на продовольчому ринку неорганізованих посередницьких структур, багаторазовий перепродаж ними одного і того ж товару з метою власного збагачення призводять до значного зростання роздрібних цін.

Питання, пов'язані з формуванням та ефективним функціонуванням продовольчого ринку, дістали висвітлення у наукових працях В.Бойко, П.Гайдуцького, Є.Дерев'янка, Р.Дудяка, Є.Зайця, О.Могильного, Б.Пасхавера, П.Саблука, О.Шебаніної, В.Юрчишина. Однак недостатньо вивченою все ж залишається проблема належного функціонування інфраструктури продовольчого ринку, гострота якої посилюється і входженням нашої країни до складу СОТ, яке вимагає стійкого економічного зростання і підвищення конкурентоспроможності укра-

їнської продукції. Саме вказане і визначило вибір теми статті, метою якої є висвітлення значення і складу інфраструктури продовольчого ринку, динаміки її розвитку, виявлення існуючих в ньому недоліків та визначення шляхів підвищення ефективності її функціонування.

До складу інфраструктури продовольчого ринку повинні входити аукціони та ярмарки, торговельні палати, міжнародні торги, різноманітні комерційні центри, маркетингові фірми, оптови і роздрібні торговельні посередники тощо.

Згідно з інформацією, одержаною з архіву Всеукраїнського союзу сільськогосподарських виробників, станом на 1 січня 2008 року налічувалося 330 агроторгових домів, 979 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (у т.ч. 61 – переробних, 138 – заготівельно-збутових, 24 – постачальницьких, 275 – сервісних, 436 – багатофункціональних та 45 – інших), проведено 163 аукціони живої худоби та птиці, 4014 виставок-ярмарків [2]. За даними Міністерства аграрної політики України, кількість агроторгових домів, наприклад у 2008 р. у порівнянні з 2004 роком скоротилася на 25%, аукціонів живої худоби та птиці – на 53%, обслуговуючих кооперативів – на 14%.

До основних функцій інфраструктури ринку належать: опосередкування взаємовідносин його суб'єктів, забезпечення безперервності їх зв'язків і просування продукції та фінансових ресурсів, регулювання їх потоків і здійснення належного правового та фінансового контролю. Саме вона акумулює одержувану від споживачів відповідну інформацію та передає її виробникам, і тим самим об'єднує в єдиний комплекс виробництво та споживання. Звичайно ж, необхідно, щоб вартість виконання цих функцій була мінімальною, оскільки вона впливає на розміри реалізаційних цін на продукцію.

Інфраструктура продовольчого ринку кожного окремого регіону має створювати належні умови для надійного забезпечення підприємств АПК як необхідними їм ресурсами, так і можливостями ефективного збуту виробленої продукції, а також сприяти розвитку підприємництва в них. Саме інфра-

структурні формування покликані забезпечувати заготовівлю та збут продукції, а також постачання технічних засобів, різноманітних матеріалів та сировини переробним формуванням.

Стосовно наявних у світі, у тому числі і в Україні, бірж слід вказати, що вони є однією з посередницьких форм взаємовідносин підприємств в АПК з постачання та збуту продукції і важливими складовими ринкової інфраструктури. Вони являють собою господарські об'єднання продавців, покупців і торгових посередників. Саме біржі сприяють полегшенню, прискоренню та здешевленню торгівлі. Їх метою є надання послуг при укладанні біржових угод, упорядкування товарообігу і пов'язаних з ним торгівельних операцій.

Інформацію про динаміку кількості наявних в Україні бірж зосереджено в табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка кількості наявних в Україні бірж станом на початок року, одиниць*

Види бірж	1996 р.	2001 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Індекс 2009 р. до 1996 р.
Агропромислові	4	31	30	29	30	30	26	6,5
Універсальні	22	97	115	114	114	118	103	4,7
Товарні і товарно-сировинні	28	157	244	258	272	293	318	11,4
Фондові (з включенням їх філій)	2	27	19	19	18	17	19	9,5
Інші	10	74	50	47	45	41	37	3,7
Усього	88	386	458	467	479	499	503	5,7

* Сільське господарство України 2008 рік [3]

Як бачимо, загальна кількість наявних у нашій країні бірж за 1996-2009 рр. зросла в 5,7 раза. Збільшення вказаного показника відбулося практично по всіх їх видах. При цьому найбільше зростання мало місце таких з них, як товарні і товарно – сировинні (в 11,4 раза), фондові (у 9,5 раза) та агропромислові (6,5 раза).

Необхідно вказати, що розміщення наявних в Україні акредитованих товарних бірж по її регіонах є нерівномірним.

Більш того, в деяких областях (Івано-Франківській, Закарпатській, Волинській та Кіровоградській) їх поки що зовсім немає.

Однією з провідних бірж нашої країни є та, що розташована у м. Миколаєві – Чорноморська товарна біржа АПК (ЧТБ АПК), яка була заснована ще у 1995 р. На ній проводяться біржові торги та реєстрація угод купівлі-продажу різноманітних, у тому числі і продовольчих товарів. Тут нині акредитовано 60 брокерських контор, і вона співпрацює з 19 агроторговими домами області. Останніми роками ЧТБ АПК експортує насамперед зерно пшениці, кукурудзи, ячменю, жита, вівса та гороху, а також насіння соняшнику.

Уявлення про те, як змінювалися за період з 1995 по 2008 рр. обсяги укладених на біржах України угод, надають матеріали табл. 2.

Таблиця 2

Обсяг укладених угод на біржах України, млн грн*

Види товарів	1995 р.	2000 р.	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	Індекс 2008р. до 1995 р.
Сільськогосподарська продукція	220,8	989,7	9098,4	10568,2	11905,2	9596,8	40019,5	181,2
Транспортні засоби	41,0	193,4	359,4	319,9	392,8	452,8	398,8	9,7
Паливо	2,8	290,6	2301,2	2517,9	8479,2	9343,4	12386,6	4423,8
Продукти харчування	5,3	62,8	376,3	416,1	754,3	1228,5	751,1	141,7
Цінні папери	5,5	1382,9	2394,9	1937,3	1092,7	2032,9	3752,9	682,3
Нерухомість	257,5	380,9	255,5	694,5	457,6	343,0	512,2	2,0
Земельні ділянки	0,1	0,3	4,0	9,4	8,1	1025,2	16,7	167,0
Інші види	7,8	215,4	796,9	2394,6	1166,4	3912,7	2037,5	261,2
Усього	544,0	3544,9	15673,8	18962,1	24406,0	28092,9	59875,3	110,6

* Сільське господарство України, 2008 рік [3]

Наведені в ній дані свідчать, що абсолютно по всім видам товарів за досліджений проміжок часу відбулося досить значне зростання обсягів укладених на біржах нашої країни угод. При цьому саме велике їх збільшення мало місце по паливу, цінним паперам, сільськогосподарській продукції, земельним ділянкам і продуктам харчування. Стосовно сільськогосподарської продукції слід вказати, що її частка в загальній вартості укладених угод підвищилася з 40,6% у 1995 р. до 66,8% у 2008 р., тобто в 1,65 раза. На жаль, питома вага готових продуктів харчування, по суті, є мізерною – 1,0% у 1995 р. і 1,3% у 2008р., але позитивно, що по ним має місце деяке зростання.

Слід, однак, вказати, що у діяльності діючих в Україні бірж є чимало невирішених проблем, серед яких: недосконалість правил їх роботи; нескоординованість їх діяльності; нестача інформації про них; дуже невелика частка форвардних контрактів (що викликає великі коливання цін на сільськогосподарську продукцію і вироблені з неї продовольчі товари); досить значна частка товарних бірж поки що залишається не пов'язаною зі світовим ринком, а практично займається організацією торгівлі лише всередині країни тощо.

Одним з дійових заходів щодо усунення вказаних недоліків є впровадження ефективного механізму хеджування. Як свідчить досвід розвинених країн, його здійснення, наприклад, за допомогою ф'ючерсних контрактів дозволяє: знизити ціновий ризик торгівлі товарами; забезпечити захист цін (без необхідності змінювати політику запасів чи втягуватися в гнучку систему форвардних відносин); досягти великої гнучкості планування; полегшити здійснення фінансових операцій; проводити операції «всередині» хеджа (тобто відкуповувати частину контракту раніше терміну і знову продавати, якщо ціни пішли вгору).

Говорячи, наприклад, про інфраструктуру ринку цукру, необхідно вказати, що вона поки що розвинена слабо. Складське господарство перебуває в плачевному стані: на цукрових заводах воно, як й інші основні фонди, зношене, застаріле; у

посередників з реалізації цукру воно неспеціалізоване, непристосоване, тимчасове; у держави – майже відсутнє. Торгівельні операції з цукром, що здійснюються на ярмарках, товарних біржах, аукціонах є дуже незначним [1].

Товар поступає на ринок нерівномірно, що призводить або до перенасичення ринку, або пропозиція цукру зовсім припиняється (з метою створення ажіотажу і підвищення цін реалізації). По суті, повноцінний, прозорий, стабільний ринок цукру ще не сформований. І це, на жаль, стосується ринків майже всіх продовольчих товарів.

На наш погляд, на увагу заслуговує досвід діяльності, наприклад французьких бірж, досить добре інтегрованих у світову систему. Французькі фермери мають можливість на сайтах бірж вивчити попит на конкретні види продукції, а на цій основі – обрати найбільш прийнятну для себе сільськогосподарську культуру і визначити обсяги її вирощування. У цих умовах фермер може заздалегідь укласти ф'ючерсні угоди на поставку біржі свого товару. В нашій країні, на жаль, досі немає жодної повноцінної ф'ючерсної біржі.

Представляють інтерес й поширені у Франції професійні об'єднання, які по тій чи іншій сільськогосподарській культурі об'єднують в єдине ціле виробників, переробників її продукції і логістів, мають чітке фінансування. Їх роль і функції чітко визначені на законодавчому рівні, а головне завдання – розробити і запустити ф'ючерсну угоду щодо виробництва даного виду продукції. Цінно, що таке об'єднання водночас займається і навчанням фермерів для участі в діяльності ф'ючерсної біржі.

Останніми роками в Україні спостерігається тенденція до збільшення кількості приватних плодоовочевих ринків. Слід вказати, що основна їх частина наближена або до регіонів виробництва овочів та фруктів (Одеса–Херсон), або до центрів споживання (Київ, Харків, Донецьк). Нині таких ринків у країні нараховується понад 20, а в сезон масового збирання овочів і фруктів їх кількість зростає майже удвічі.

У продовольчому підкомплексі поки що залишаються нерозв'язаними проблеми формування його ринкової інфраструктури, диспаритету цін на матеріально-технічні ресурси і вироблену продукцію, ефективного державного регулювання розвитку АПК. Стосовно останнього слід вказати, що доцільно удосконалювати нормативно-правову базу шляхом розроблення та впровадження нових законопроектів.

Для забезпечення ефективного функціонування інфраструктури продовольчого ринку необхідно розробити продуману і обґрунтовану модель взаємодії всіх її складових, яка б задовольняла інтереси кожної з них. Без вирішення вказаних завдань не можна розраховувати на підвищення конкурентоспроможності продукції продовольчого підкомплексу АПК.

ЛІТЕРАТУРА

1. Стасіневич С. А. Ринок цукру України: стан та проблеми розвитку / С. А. Стасіневич // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. Ринкова трансформація економіки АПК. — Х.: ХНТУСГ, 2004. — Вип. 32. — С. 310—313.
2. Третяк О. М. Інституційне забезпечення біржової торгівлі сільськогосподарською продукцією / О. М. Третяк // Економіка АПК. — 2009. — №1. — С. 111—118.
3. Сільське господарство України 2008 рік: статистичний щорічник. — К.: Департамент статистики сільського господарства та навколишнього середовища, 2009. — 1039 с.